

Na Matetaka ni Uto

Na mate oqo e dua na mate bibi ka rawa ni vakaleqa saraga na nomu uto. Na mosi ni tilotilo e dau imatai ni ivakatakilakila ni veika e rawa ni laurai. Na mate oqo e dau tauvi ira vakalevu na tamata era yabaki 3 ki na 35.

Ni o bula vata kei na dua e tauvi koya tiko na matetaka oqo na rheumatic fever, ena rawa ni vakavuna me tauvi iko talega.

Veitaratara kei na nomu GP, vuniwai, Hauora se dauveiqaravi ni bula, se qirita na Healthline sega ni saumi ena 0800 611 116, ena loma ni 24 na auu kevaka e dua ena nomu matavuvale yabaki 3 ki na 35 esa tekivu tauvi koya na mosi ni tilotilo.

Vakasagara na ivakasala ni bula ena veigauna kece e yaco kina oqo baleta ni mate ni katakata qo e rawa ni lesu tale mai.

Dina ga ni dau imatai ni ivakatakilakila na mosi ni tilotilo, ia e rawa tale ga ni:

- vakacacana na uto
- vakavuna na mosi ni duru, yava, duruduru ni liga se so tale nai sema ni yago
- vakavuna na yavavala ni liga e matalia.

Ke tauva e dua na tamata na matetaka oqo, ena rawa ni vakacacana saraga vakadua na nodra sala ni dra ki na uto (valve). Oqo e vakatokai me matetaka ni uto. O ira na tamata e tauvi ira na matetaka ni uto, ena gadrevi me ra dau cula ena antibiotic ena loma ni 28 na siga (me va na macawa) ena loma ni 10 na yabaki, me tarova na kena yaco tale na matetaka ni uto, ka me tarova tale ga na kena vakacacani sara vakalevu na uto. Ena so na gauna o ira na tamata e tauvi ira na matetaka ni uto oqo, era dau tini gadreva saraga na veisele ni uto.

Na cava e vakavuna na matetaka

Na matetaka ni uto e dau vakavuna e dua na manumanu somidi ka vakatokai na ilawalawa A Streptococcus se "strep".

Na manumanu somidi oqo e rawa ni bula ena nomu tilotilo ka sega vei iko e dua na ivakatakilakila, ia vei ira tale eso, e rawa ni vakavuna na mosi ni tilotilo se mate ni tilotilo (vakatokai me strep throat).

So na gauna o ira e tauvi ira tiko na mate ni strep, e qai dau tauvi ira na matetaka ni uto. E bibi me vakasaqarai vakatotolo na veiqaravi ni mosi ni tilotilo, me vukea na kena tarovi na kena tete na manumanu somidi ni strep.

Eso na vakadidike e kainaki kina ni mate ni kuli ni strep e rawa ni semati ki na matetaka ni uto, ia e se bera ni matata sara kevaka e vakavuna.

Na ivakaraitaki kei na ivakatakilakila – na ka o rawa ni raica ka vakila

Vakasaqara vakatotolo na vei qaravi me baleta na mosi ni tilotilo

Na mosi ni tilotilo e ivakatakilakila levu ni strep ni tilotilo. Vei ira na gone, na ivakatakilakila ni mosi ni tilotilo e rawa ni oka kina na dredre me ra tilo se vakaleqai na nodra kana se gunu.

Raica na ivakatakilakila ni matetaka

E sega ni tamata kece e tauvi ira na mate ni strep ni tilotilo ena tauvi ira na matetaka ni uto.

O ira na tamata ka tauvi ira na matetaka ni uto, e dau laurai talega vei ira na ivakatakilakila oqo, rauta ni dua ki na lima na macawa ni oti na mosi ni tilotilo:

- Momosi ni sema ni yago – oqo na ivakatakilakila levu duadua ni matetaka ni uto. E rawa ni damudamu nai sema, vuvuce ka vakilai na katakata. Oqo e okati kina na dibi, duru, duruduru ni liga, qurulasawa kei na liga. E rawa ni mosi na isema ni yago ena so na siga. Na mosi ni sema ni yago ena rawa ni vakavuna na kisona se dredre ni lako ena vuku ni mosi.
- Lekaleka ni icegu – era na vakila ni lekaleka wasoma na icegu ni vakatauvatani ena gauna ni vakaukauwa yago.
- Rara ni kuli ni yago.
- Vuvuce lalai ka sega ni mosi ka tubu ena ruku ni kuli enai duruduru, liga, duru, qurulasawa se na suitu.
- Na yavala tawanamaki ni liga, yava, yame kei na mata. Oqo e rawa ni vaka edua e sega ni rawa ni dabe vakadua ka rawa ni vakaleqa na nona volavola. Edau cegu ga na yavavala oqo ena gauna ni moce.

O ira na gone kei ira nai tabagone, e rawa ni laurai talega vei ira na:

- Na mosi ni kete.
- Na lutu ni yago.
- Na oca sivia.
- Na katakata ni yago rauta ni 38°C se sivia ka dau vica vata tu na siga.

Ni toso na gauna, ena yali yani e levu na ivakatakilakila oqo. Ia na vakaleqai ni uto e rawa ni tudei vakadua.

Vakasaqara na ivakasala ni bula

Kevaka o iko se dua ena nomu matavuvale yabaki 3 ki na 35 e tiko vua na mosi ni tilotilo, veitaratara kei na nomu vuniwai levu, Hauora se dauveiqaravi ni bula, se qirita na Healthline sega ni saumi ena **0800 611 116**, ena dua ga na gauna 24/7.

Ena vinakata beka na nomu vuniwai me vakadikevi vakavuniwai na strep, ka rawa ni soli vei iko se o ira na lewe ni nomu matavuvale na wainimate ni tataqomaki (antibiotics). Na nomu gunuva na wainimate qoka, ena rawa ni vukea me kua ni tauvi iko se so tale ena nomu vuvale na matetaka ni uto.

Ena rawa ni tauvi ira vakawasoma na tamata na matetaka ni uto, koya e bibi kina me dau dikevi na mosi ni tilotilo ena veigauna kece e yaco kina.

Ena vinakata talega na nomu vuniwai me dikeva kevaka e tiko vei iko e dua na mate ni kuli mai na manumanu somidi ni strep ka na solia vakakina na kena wainimate ni tataqomaki (antibiotics). Na mate ni kuli ni strep ena rawa ni vakavuna:

- Damudamu ni kuli, e vuvuce me vaka na bo vakawai ka dau milamila (dau wavolita na ucu, gusu se yava), se
- Wadadamu ni kuli, qai katakata, vuvuce, malumu qai mosi.

Tataqomaki

E rawarawa sara na kena dewa na strep ena veivale, vakabibi ni levu na tamata era tiko ka moce ena dua ga na rumu.

Ia, e tiko na veika e rawa ni o cakava me vakalailaitaka na kena dewa na strep:

- Me kua ni wasei na tavaya ni gunu, iyaya ni kana, kakana se kakana e mamai me soli vua e dua na gone. Oqo e rawa ni vakadewataka na manumanu somidi ni strep mai na dua na tamata ki na dua tale.
- Kua ni vakarautaka na kakana vei ira na tani ni o se sega ni bula vinaka se kevaka e tiko vei iko e dua na mate ni kuliniyago.
- Ubia na gusumu kei na ucumu ena tissue ni o vuvu se suru, biuta laivi na tissue qai savata ka vakamamacataka vinaka na ligamu ena sovu kei na wai.
- Me kua ni levu na tamata era moce ena dua ga na rumu se wasea vata edua na idavodavo.

Me baleta na ikuri ni itukutuku

- Sikova na Health New Zealand | Te Whatu Ora veilawa ni bula healthnz.govt.nz/rheumatic-fever
- Na veiqaravi ni NZ Relay sega ni saumi e tiko ena nzrelay.co.nz kevaka o vara (daliga), se tiko vei iko na leqa ni vosa.
- Qirita na Healthline ena **0800 611 116**, ena dua ga na gauna 24/7 me baleta na ivakasala ni bula sega ni saumi kei na itukutuku me baleta na veika mo cakava tarava. E rawa ni o digitaka mo vosa vua e dua na vuniwai ni Māori kevaka o qiri tiko ena maliwa ni 8am kei na 8pm. E tiko talega na veiqaravi ni vakadewa vosa kei na veitokoni ni NZ Relay.
- Vei ira na tamata era vakaitikotiko ena taudaku ni koro lelevu, e rawa ni o veitaratara kei na dua na vuniwai ni oti na auwa ni cakacaka ena Ka Ora Telecare **0800 2 KA ORA (0800 252 672)** se kaora.co.nz. Na veiqaravi oqo e rawa ni vakayacori mai na 5.00pm – 8.30am ena veisiga ni macawa, kei na 24 na auwa ena veimacawa kei na olodei.
- E tiko e dua na talevoni ni veivuke vakatabakidua me baleta na veivuke vei ira na vakaleqai tu na yagodra mai na Moniti ki na Vakaraubuka, ena maliwa ni 8.00am kei na 5.00pm. Qiri sega ni saumi ena **0800 11 12 13** se volavola ena **8988** me baleta na veivuke kei na itukutuku se sikova na talevoni ni veivuke ni vakaleqai ni yago healthpoint.co.nz/disability-helpline